

## Ismertetések és bírálatok.

### Hogy bírálnak a fiatalok?

#### II.

Érdemes nyelvbúvároknak sem jobb a soruk; bele kell nyugodniok, hogy STREITBERG tanár egy-két szóval elítéli őket. Az *Indogermanische Forschungen* V. kötetének (1895.) 2. és 3. füzetében (Anzeiger) a 119. lapon RAOUL DE LA GRASSERIENEK ily című munkáját látjuk jelezve: *De la parenté entre la langue égyptienne, les langues sémitiques et les langues indo-européennes d'après les travaux de M. Carl Abel. Études de grammaire comparée. Extrait du Muséon.* (Louvain Ista. 1894.) s alatta e gúnyos szavakat olvassuk: «Steht auf derselben Höhe wie des Verfassers frühere sprachwissenschaftliche Arbeiten!» Nem elég neki, hogy a jelzett munkát elítélje, neki teljesen tönkre kell tennie ezt az embert, alaposan kivégeznie, a mennyiben legott v a l a m e n n y i munkájára ráüti megvetése bélyegét; hogy minő joggal, mindjárt meglátjuk. Ha STREITBERG tanár a maga kicsinylő ítéletét csupán a *De la parenté* stb. című munkára szorította volna, a mint méltányosság és okosság parancsolják, igazat kellett volna adnunk neki; mert csakugyan azt hiszem, hogy DE LA GRASSERIE a maga nyelvészi hírért az ABEL KÁROLY művei iránt tanúsított sympathiájával nem fokozta. Nyelvész, ha csak valamelyest is módszerhez szokott, az ABEL K. eljárásaival nem nyilváníthatja magát egyetértőnek, ha mindjárt a tudományos körökön kívül elismerő fogadásra talált, sőt általánosságban és bizonyos ovatossággal tekintélyek is nyilatkoztak mellette. Legyen szabad ez ítéletemet megokolnom s az eredeti vitától egy kis kitérést tennem.

ABEL az egyiptomi nyelvet, a koptot is beleértve, olyan nyelvnek képzeli, a hol még minden folyamatban van, minden úgyszólván mindenné átváltozhatik, hangban úgy, mint jelentés szerint; a torok-, ajak-, fog-, orrhangok és félhangzók nemcsak a maguk osztályain belül, hanem maguk az osztályok is változhatnak egymással; a gyökerek elül és hátul meggyarapodhatnak, hol egyszerűen, hol megkettőzve állnak elő;

sőt szókezdő és szóvégi mássalhangzók is helyet cserélhetnek egymással s ugyanakkor a jelentés is az ellenkezőbe csap át; ez az a híres *Gegen-sinn der Urworte*, a melyet olyan kiterjedésben, a minőt ABEL tulajdonít neki, bizony csak kevesen fognak elfogadni; erről a *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft* XV. k. 188. s köv. ll. bővebben szóltam. Ily nézetekkel, a melyek mindent megengednek, a mit csak kívánhat valaki, ABEL oly hangtörvényeket iparkodik fölfedezni, a melyek az egyes nyelvcsaládok ismert hangtörvényeinek eléje volnának helyezendők és a sémi, indogermán és egyiptomi nyelveket egymással viszonyba állíthatnák. Ezekre az ősidők sötét háttérében sejtett törvényekre vetvén tekintetét, azt hiszi ABEL, hogy az egyes nyelvcsaládoknak tényleges és világosan fölismerhető, pontosan meghatárolt törvényeit nélkülözheti és figyelmen kívül hagyhatja, annyira, hogy még az egyes nyelvek talaján is minden korlát félre áll előle. Tarkán, vagy jobban mondva: kietlen összevisszaságban állít össze a maga állítólagos ősgyökerei közé legújabb és legrégebb képződményeket, dialektikus alakokat és általánosan elterjedt szókat. Vajjon az egyiptomi szógyökek és szavak jelentése mindig kétségtelen-e, — és azon fordul meg bizony minden — ezt a kérdést legalább fölvetni bátorodom s megvallom, hogy engem határozottan gyanakodóvá tett DE LA GRASSERIE úrnak dicsérete (2. l.), mely szerint ABEL K. oly férfiú volna, *pour qui l'égyptologie ne semble pas avoir des secrets*.

Azonban ha mindent megengedünk is ABELnek, a mit akar, még a k k o r is durva hibákat követ ő el, a mik csak abból magyarázhatók, hogy megvizsgálás nélkül mindenben kap, a mi az elméletét bármiképen támogatni látszik; a 80. lapon fönt ezt olvassuk: «copte *hr-ē-ši*, collier, sanscrit *gr-āiva*; all. *hr-i(-n)-g*; lith. *ri-(n)-ka*. Hát a szanszkrit *grāiva* valóban nyaklánczot jelent, azonban nem egyéb mint a *grīvā*, nyakszirt, szóból (a 'nyak' szanszkritul *kantha*) származott melléknév, és csaknem ugyanazzal a joggal lehetett volna a latin *collare*-t is melléje állítani, a hangok aligha tiltották volna. A 81. lapon fönt ez áll: «grec *κοῖλος*, lat. *caul-ae*, holl. *kil*, angl. sax. *ceol*, vaisseau, copte *kāl-ōl*, lat. *qual-us*, tchèque *kyla*» stb. Azonban a latin *quasillus* diminutivum mutatja, hogy *quālus*-nak *quaslus* a régebbi alakja, és ha e két szót egymástól el akarnók választani, akkor az *āla* és *axilla*-val, a *māla* és *maxilla*-val s a többi effélével is ugyanezt kellene tennünk. Hasonlóval gyakrabban is találkozunk. Sőt magával az egyiptomi nyelv hangtanával is összekötözésbe jut ABEL; csupán STERN LAJOSNAK (1880) és legújabban STEINDORFF GYÖRGYNEK (1894) kopt nyelvtanát kell át tanulmányozni, hogy a *l'état fluide* vagy *flottant*-ban, a melyben az egyiptomi nyelv leledzenék, erősen kételkedjünk, és a szövegek megértése legkevésbé sem szenved

a hirhedt sok és ellentétes jelentésűségtől annyira, a mint az ember várná. Mármost a legszebb fölfedezések egyikének tekintem, a mire STERN nyelvtana a 108—111. §-okban csupán rámutat, a kopt nyelv szahid nyelvjárására nézve oly jellemző magánhangzó-kettőzésnek STEINDORFFNÁL (34. s köv. §§.) fejtegetett okát; ezt az okot ugyanis STEINDORFF a félhangzók, itt-ott egyéb mássalhangzók kiesésénél is megtalálja, a melyeket az egyiptomi nyelv még megőrzött; így áll pl. a szahid *boone* ,kár' *b(o)jn(e)t* helyett, *šeere* ,leány (Tochter)' *š(e)rj(e)t* helyett stb. Ennek a törvénynek ellenmond az, mikor DE LA GRASSERIE-ABEL a 41. lapon fönt a szókezdő és szóvégi hangok fölcserélődésének s a jelentés ellenkezőre változásának együtt jelentkező tünetévére a *nufi* ,jó' és *bōn\** ,rossz' szavakat idézik például. Mert ez utóbbinak szahid alakja *bōon*-nak (= egyiptomi *bjn*) hangzik, a mit a *nufi* ,jó' (= egyipt. *nfr*) szóval még az említett merész módon sem lehet kapcsolatba hozni. Aegyptológusokon, a kikre nézve titok alig létezik, ilyesminek nem kellene megesnie. Mint a latin *qualus*-ban az eredeti *s*, úgy maradt figyelmen kívül a kopt *bōn*-ban az egyiptomiban megőrzött *j* hang. Ha ezt már kezdő is megállapíthatja, mit fog a szaktudós találni! Azt a folyékony állapotot, a melyben az egyiptomi, a megjegeczesedett sémi és indogermán nyelvcsaláddal szemben, található, mint némelyek magukkal elhitetik, teljesen mellőznünk kell, ha tudományos foglalkozást akarunk lehetővé tenni.

Ha tehát STREITBERG tanárnak ítélete DE LA GRASSERIENÉK *De la parenté* stb. című munkájára nézve jogos is, azért még nem volt semmi oka arra, hogy megvető ítéletét az ő többi nyelvészeti munkáira is kiterjeszse, annival kevésbé, mert kisebb-nagyobb, különböző tartalmú műveinek száma mintegy n e g y v e n. Ezek közül figyelemmel olvastam a következőket: 1) *Des relations grammaticales considérées dans leur concept et dans leur expression, ou de la catégorie des cas*. Párizs, 1890, 350 l.; 2) *Des divisions de la linguistique*. Párizs, 1888, 165 l.; 3) *De la psychologie du langage*. Párizs, 1889, 108 l.; 4) *De la conjugaison objective*. Párizs, 1888, 39 l.; 5) *De la possibilité et des conditions d'une langue internationale*. Párizs, 1892, 56 l. — valamennyi ezen együttes cím alatt: *Études de grammaire comparée*. Az 1. és 4. alattiakat *Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues* című munkámban (a 76. l. jegyzetében és a 99. lapon fönt) dicsérettel való kiemelésre tartottam méltóknak. De mások is meg tudják becsülni DE LA GRASSERIE irodalmi munkásságát, a kik között első helyen SCHUCHARDT HUGÓ gráci tanárt említem. Az ő *Weltsprache und Weltsprachen, an Gustav Meyer*

\*) Az *f* természetesen egyértékű a *b*-vel!

(Strassburg, 1894) című szép munkájában a 36—37. lapokon ezt olvasuk a francia tudósról: «Er ist seinem Berufe nach Jurist, hat aber in einer kurzen Reihe von Jahren eine sehr grosse Menge allgemein sprachwissenschaftlicher Schriften veröffentlicht, die noch nicht so bekannt und anerkannt worden sind, wie sie es verdienen. Auf sehr selbständige, ja eigenartige Weise verarbeitet er den Stoff, den ihm alle Sprachen der Welt liefern, zu Übersichten, die in ihren ausserordentlichen Verästelungen und mit ihren gedrängten unterschiedenen Erläuterungen den Geist von Gesetzbüchern atmen; wenn man auch an nicht wenigen Punkten Einwendungen zu machen hat, so wird doch selbst hierdurch die Nützlichkeit eines so umfassenden und eindringenden Verfahrens beleuchtet. Dieser Forscher war also zu seiner oben\*) genannten Arbeit sehr gut vorbereitet, und sie darf bei der weitem Behandlung der, wie deine Beurteiler meinen, durch dich eingesargten Angelegenheit nicht übergangen werden!» SCHUCHARDT ért épen az individualitások fölfogásához és méltatásához, ha mindjárt nincsenek is azok a modern chablone-okhoz szabva. Többet mondok: az *Indogermanische Forschungen* ugyanazon VI. kötetének 3. és 4. füzetek, a melynek 1. és 2. füzetében a GIESSWEIN könyvének ama méltánytalan ismertetése megjelent, HERBIG GUSZTÁVTól a cselekvésmódról és időfokozatról egy hosszabb dolgozatot tartalmaz, a mely DE LA GRASSERIENEK *De la catégorie du temps* (Párizs, 1888) cz. munkáját féltuczatszor is idézi, sőt a 186. lapon egyenesen így nyilatkozik róla: «Das Buch zeichnet sich aus durch einen weiten Blick und eine überaus klare Darstellung, Vorzüge, die freilich auf Kosten einer wirklich historischen und tiefer borenden Behandlungsweise erkauft werden. Doch wird Niemand, der die einzelnen sprachlichen Tatsachen selbständig zu beurteilen versteht und darnach Veraltetes und Willkürliches auszuscheiden weiss, das gedankenreiche Buch ohne manigfache Anregung aus der Hand legen.»

Mindkét nyilatkozat DE LA GRASSERIETŐL rámutat az ő gyöngéire is: az alaki schematismusra és a történeti szempont hiányára; a logikai származtatás az ő keze alatt és a nélkül, hogy észrevenné, történeti egymásutánná változik, a fogalombeli kifejtés előrelátatlanul időbelivé alakul át. Az osztályozásra való hajlam, a nélkül, hogy mindig magát a dolgot vinné előbbre, helylyel-közzel kételkedésbe ejti az olvasót. Tárgyalásán általános constructiók uralkodnak, pl. a *De la catégorie des cas* című munkáén az a gondolat, hogy a genitivusi viszonyból támadtak elő a többiek és a genitivus atyja és eredete a többi casusoknak, a mi

\*) Az 5. alatti *De la possibilité* stb. című munkáról van szó.

még az egyiptomiban és a kóptban ki is tetszik. Ha mármost, ennek daczára, itélni tudó emberek jelességeket ismernek el benne, ez nemcsak a dicsérőknek előítélet nélküli voltáról, hanem a megdicsértnek jelentőségéről is tanuskodik, a kit STREITBERG oly megvető elbánásban vélt részesíthetőnek. Hiszen STREITBERG csak ahhoz ért, hogy az ő és iskolája véleményeivel való egyetértést vagy egyetnemértést megállapítsa s ehhez képest méltányló vagy megvető itéletet mondjon; egyéni gondolkodást fölfogni és megbecsülni neki meg nem adatott, ámbár ép oly igaz mint ismeretes dolog, hogy sok tudósban a módszer gondolkodik maga a tudós helyett. De másrészt biztat az a tapasztalás, hogy hetyke itélkezés nem hat ki messzire s még annak a folyóiratnak az olvasói és munkatársai előtt is hatását veszti, a hol elkövetik, s ezek a megfelelő és helyes itéletet maguktól is meg tudják találni. Szolgáljon ez GIESSWEIN és DE LA GRASSERIE uraknak, a kiknek e két czikket *sine ira et studio* szenteltem, vigasztalásukra, s e folyóirat olvasóinak fölvilágosításul arra nézve, hogyan úzik a kritikát a mi fiatal indogermanistáink.

Bázel, 1896. márcz. 10.

MISTELI FERENCZ.\*)

### A szlovén nyelv szótára.

*Slovensko-nemški slovar*, izdan na troške rajnega knezoškofa ljubljanskega Antona Alojzija Wolfa. Uredil M. PLETERŠNIK. V Ljubljani. (Szlovén-német szótár, kiadva az elhunyt laibachi érsek, Wolf A. A. költségén. Szerkesztette PLETERŠNIK M., Laibach).

A magyar nyelvész nagyon sokszor kerül abba a helyzetbe, hogy szláv adatokra van szüksége. Különösen áll ez azokra az esetekre, mikor etymologiai kutatást végez. Ilyenkor az a rendes szokás, hogy MIKLOSICH munkáira hivatkozunk, belőlük merítjük adatainkat. Természetes, mert legkönnyebben férünk hozzájuk. Ritkábban kérünk tanácsot a JUNG-MANN vagy a KOTT-féle nagy cseh szótáraktól. A LINDE-féle hat kötetes lengyel szótárból is több érdekes dolgot böngészhetünk ki, s nekem úgy tetszik, hogy a lengyel szókincsben több a magyar jövevény, mint a mennyit eddig hittünk. A délszlávságot illetőleg kitünő szolgálatot tesz

\*) E két czikkek német eredetijét közöltem STREITBERGgel s a rájuk tett nyilatkozataiból meggyőződtem, hogy neki éles kifejezései daczára sem állt szándékában a két megbírált ellen személyes támadást intézni, hanem csupán a maga álláspontját akarta világosan megállapítani és hogy a gánacs csupán az indogermán részletekre és a módszer hiányára vonatkozik s egyes dolgok jelességeit nem zárja ki. Ennélfogva nincs okom a STREITBERG tanár véleményének őszinteségét e vitában kétségbe vonni. M. F.

a DANIČIĆ-féle szerb nyelvtörténeti s az ugyancsak DANIČIĆ-féle szerb-horvát nagy szótár. Néha-néha a DUVERNOIS-féle bolgár nyelvtörténeti szótárnak is jó hasznát vehetjük. Etymologiai kutatásnál, különösen az idegen szókincs vizsgálatánál nem volna szabad figyelmen kívül hagynunk MATZENAUER műveit (*Cizi slova* stb. és a *Prispevky*-t). Az olasz elemek vizsgálatánál jó szolgálatot tehet KURELAC dolgozata a horvát nyelv olasz elemeiről (v. ö. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjenosti, knjiga 20 : 93—137.<sup>1</sup>)

A szlovén nyelvnek nem volt eddig oly terjedelmes és teljes szótára, mint a milyen a csehé vagy a lengyelé. Legkitünőbb s legvaskosabb szótára 1893—1895 közt jelent meg (t. i. a szlovén-német rész); ez PLETERŠNIK gymnasiumi tanár munkája, ki a munka megírása érdekében körülbelül 14 éven át volt a tanítás alól fölmentve. Nem érzem magam illetékesnek arra, hogy e nagyszabású munkát megbíráljam. A kritikák egyhangúlag kiemelik, hogy derék alkotás. Különösen azt emeli ki OBLAK (Archiv f. sl. Phil. 15 : 594), hogy a népnyelvből igen sokat gyűjtöttek s a magyarországi szlovének nyelvi adatai is benn vannak. Tudományos szempontból helyeslendő, hogy az egyes szavak hangsúlyozása mindig meg van jelölve, s e tekintetben irányadó volt Alsó-Krajna nyelve, a mely a mai szlovén irodalmi nyelvnek az alapja.

Ránk nézve a szlovén nyelv nagyon fontos. E tekintetben egyetértek VOLFFal, csakhogy én e fontosságából nem kovácsolok érvet arra, hogy következtetést vonjak az ószlovén nyelv hazájára. A mi szókincsünkben számtalan szó van, a mely nincs meg az ószlovén (óbolgár) nyelv szókincsében.<sup>2</sup>) Az sem a véletlen dolga, hogy a tihanyi apátság 1055-iki alapító levelében épen a délszláv eredetű jövevények (*megye, berekenye*) a kétségtelenül szláv eredetűek. Nem akarok ezúttal az ószlovén-újszlovén vitába beleszólni, de még sem hagyhatom érintetlenül, hogy a prágai, de különösen a kijewi töredékek a pannoniai elméletet végkép lerontották. Három olyan nyelvemlék, mint a milyen a prágai, kijewi és freisingeni töredék (ennek a nyelvét nevezem ó-szlovén-nak) határozottan és kétségszűnően bizonyítja, hogy ha beszélt nyelv volt is hazánkban egy *št, žd* bolgárféle nyelvjárás, ennek a nyelvnek a hazája semmi esetre sem volt Pannonia vagy a mai tótoklakta terület. Aztán meg, ha az ilyen szavakat mint *cseber, csöbör, bödöny, köböl* az ú. n. ószlovénból akarjuk származtatni, a magyar szavak hangalakját nem tudjuk meg-

<sup>1</sup>) A forrásművekre nézve v. ö. POŠTRNEK bibliographiai munkáját: Supplementband az Archiv für slav. Phil. XIII. kötetéhez.

<sup>2</sup>) A szlovén nyelv magyar elemeit ŠTRELJ dolgozta fel, de dolgozata még nem jelent meg.

fejteni, mert az ú. n. ószlovén *čebry, bьdьny, kьbbь*-ből sohse lett volna magy. *csöbör, bödöny, köböl*; a magy. *csöbör* csakis a szlov. *čeber*-ből, *bödöny* csakis a szlov. *bedenj*-ből, *köböl* csakis a szlov. *kebel*-ből alakulhatott. ÁSBÓTH érdemes dolgozatának ismertetésekor kérdés formájában azt mondtam, hogy a magyar nyelvben igenis van bizonyosság arra, hogy az ú. n. ószlovén nyelv hazája nem Magyarország volt. Szláv szavaink eredetét s az ószlovén nyelv hazáját csakis úgy deríthetjük ki, ha tekintetbe vesszük a történelmet, szigorúan mérlegeljük szláv szavaink hangalakját, s ügyet vetünk a helynevekre is. Ezeknek a tényezőknek az összevetéséből kiviláglik majd, hogy szláv szavaink egyik régi rétege, az, a melyet e hazában a honfoglalás után vettünk föl nyelvünkbe, *nem egy egységes nyelvből való*, hanem több szláv, leginkább s legnagyobb mértékben délszláv dialektusból. Ezt legközelebb részletesebben szeretném kifejteni. Az igazi ószlovén nyelv szerintem a freisingeni töredékekben van meg. Ez a legrégebb emléke annak a nyelvnek, a melynek szókincsével a czímbeli szótár beszámol.

MELICH JÁNOS.

### Az újgörög népnyelv kézikönyve.

*Handbuch der neugriechischen Volkssprache.* Grammatik. Texte. Glossar. Von DR. ALBERT THUMB, a. o. Professor an der Universität Freiburg i. B. Mit einer Schrifttafel. Strassburg, Verlag von Karl J. Trübner. 1895. Ára 6 márka.

THUMB jelen kézikönyvének kiadásával kiváló szolgálatot tett az újgörög nyelv barátainak, mert MULLACH most már elavult nyelvtanának (*Grammatik der griechischen Vulgärsprache in historischer Entwicklung*, Berlin, 1856) megjelenése óta az ő könyve az első nyelvtan, mely az újgörög népnyelvet (t. i. az általánosan beszélt köznyelvet és a dialektusokat) rendszeresen tárgyalja a mai tudományos felfogás alapján. Én ugyan megelőztem szerzőt tudományos fejtegetésre törekvő, rendszeres újgörög nyelvtanommal (1894), de míg az én könyvem az újgörög irodalmi nyelvet és a népnyelvből a dialektusok mellőzésével a köznyelvet a kiadás lehetősége céljából csak vázlatosan tárgyalja: szerző munkája lehetőleg teljesen felkarolja az egész népnyelv anyagát nyelvtani részében, melyhez megfelelő szövegeket csatolt s ezekhez jó glossariumot.

Az újgörög dialektusok eddigelé nagyon hiányosan vannak feldolgozva, felosztásuk és a köznyelv és dialektusok között való különbség nincs pontosan megállapítva, a minek egyik főoka az, hogy mindeddig alig közöltek teljesen megbízható dialektus-szövegeket. Ez a körülmény vezetett engem arra, hogy könyvemben a dialektusoknak részletesebb

tárgyalásáról valamint a tisztán dialektikus olvasmányok közléséről lemondjak, s ugyanebből az okból tárgyalja szerző is a nyelvanyagot különben jelentékeny teljességgel felölelő munkájában csak mellékesen a dialektusokat s közül belőlük csak egy pár lapra terjedő szöveget.

Nagyon helyesen cselekszik szerző, hogy különbséget tesz az újjörög népnyelvben egyrészt az általánosan beszélt köznyelv, másrészt a dialektusok között, és hogy megrója (a XI-ik lapon) 'Ροιδης-t, ki *Τὰ εἰθωλα* (*Ἀθήναι*, 1893) című munkájában azt törekszik bizonyítani, hogy a mai görög népnyelv csakis a köznyelvből áll s hogy dialektusai nincsenek. Szerzőt imént említett felfogásában is megelőztem «Az újjörög nyelv» című értekezésemben (kiadtam az Erdélyi Múzeum 1893-iki évfolyamában és bőven ismertettem tartalmát az Ungarische Revue 1894-iki füzetében), hol különbséget téve a köznyelv és a dialektusok között, az előbbinek keletkezését a múlt és jelen század határára helyezem.

Nehéz dolog az újjörög népnyelv névragozásának tárgyalásánál a megfelelő rendszert eltalálni, mert a mai görög népnyelv, mely, mint tudjuk, az ógörög *κοινή διάλεκτος*-ból származott, névragozásában az ógörög névragozás három fő osztályának oly sokféle és bonyolódott analogikus kölcsönhatásait mutatja, hogy alig van névszó, melynél a ragozásnak különféle formái ne volnának lehetségesek, miért is az együvé tartozó jelenségek együttes tárgyalása, szóval a rendszeres tárgyalás áttekinthetőségének elérése nagy nehézséggel jár. Szerző ezzel úgy akar megküzdeni, hogy megkülönböztet hím-, nő- és semleges nemű ragozást, de, azt hiszem, helytelenül, mert a nyelvtények világos csoportosítása a ragozási formák említett sokféleségénél fogva így sem sikerül teljesen, és főképen a tudományos felfogás tekintetében kifogásolandó. Én legalább úgy látom, hogy az ógörög három névragozás megvan a mai népnyelvben is, csakhogy benne az ógörög formák analogikus összeolvadásából még egy új, vegyületes, negyedik névragozás keletkezett, és hogy a hím-, nő- és semleges nemű szavak ragozásai oly kisebb csoportok, melyek csakis az alább említett négy fő ragozás keretein belül különböztetendők meg, a mint ezen felfogásomat érvényesítettem újjörög nyelvtanomban. Igaz ugyan, hogy MITSOTAKIS is négy névragozást különböztet meg nyelvtanában (*Praktische Grammatik der neugriechischen Schrift- und Umgangssprache*. Stuttgart und Berlin, Spemann, 1891), csakhogy az ő negyedik névragozása csak az elnevezés dolgában azonos az enyémmel, a mennyiben szerinte abba csakis köznyelvi és nagyobb részt idegen eredetű szavak tartoznak (általában véve MITSOTAKIS könyve az újjörög nyelv gyakorlati elsajátítása tekintetében a legjobbnak mondható, de teljesen hiányzik benne a tudományos felfogás).



Hogy szerző előszavában (VII. lap) az újjörög irodalmi nyelvet, mely a prózában föltétlenül uralkodik és a görögök nemzeti művelődésének talajában mélyen gyökeredzik, «műterméknek» (Kunstprodukt) nevezi, kifolyása annak a szűkkörű nyelvész felfogásnak, melylyel a külföldi, különösen német nyelvészek és classikus philologusok nagy része az újjörög irodalmi nyelv kérdését megítélik. Részletesen és meggyőzően fejtette ki HATZIDAKIS több rendbeli vitairatában, hogy ez a kérdés nem nyelvészeti, hanem csakis történeti szempontból ítélhető meg, és nyíltan megmondja a *καθαρεύουσα*-t nem szívelő külföldieknek, hogy ehhez a kérdéshez nem értenek, és hogy bízzák annak eldöntését magukra a görögökre (bővebben erről a tárgyról az újjörög nyelvről való értekezésem VI-ik fejezetében).

Mindent összefoglalva, szerző könyve igen becses munka, mert tudományos alapon eddigelé a legkimerítőbben tárgyalja az újjörög népnyelvet, miért is tanulmányozását melegen ajánlom.

PECZ VILMOS.

### A gyermek nyelve.

*James Sully. Studies of childhood.* London. Longmans, Green and Co. 1895.  
*Dr. med. Hermann Gutzmann. Des Kindes Sprache und Sprachfehler.* Gesundheitslehre der Sprache für Eltern, Erzieher und Ärzte. Leipzig. J. J. Weber. 1894.

A gyermek nyelvének megfigyelésével a psychologusok és az orvosok már régóta foglalkoznak, azonban a nyelvészek csak legújabbán kezdenek a gyermeki nyelv fejlődésének sajátosságai iránt érdeklődni. Pedig e jelenségeknek első sorban a nyelvész figyelmét kell felkelteniök, hisz bennük mintegy magunk előtt látjuk a nyelvet a maga fejlődésében, változásában. SWEET és PASSY\*) utaltak is rá, hogy a gyermek nyelvtanulása s a felnőttek beszédének tökéletlen utánzása egyik fő oka az emberi nyelv folytonos fejlődésének. Az egymás után következő nemzedékek ajkán változik lassanként a nyelv hangalakja, valamint az egyes szavak jelentése s a mondatok alkotásának módja. S e fejlődés menetét magunk előtt látjuk a gyermek nyelvében, úgy hogy a nyelvtörténetnek nem egy rejtett és különösnek tetsző jelenségét a gyermek nyelvéből gyűjtött adatok analogiája fogja megmagyarázni.

A két mű, melyet e helyen röviden be akarok mutatni, nem nyelvész munkája s nem is nyelvtudományi czéllal készült, azonban

\*) Az előbbi *History of English Sounds* cz. művében; az utóbbi pedig *Études sur les changements phonétiques* cz. munkában. (V. ö. NyK. 23: 448.)

mindkettő oly érdekesen tárgyalja a kérdést, hogy érdemesek a nyelvész figyelmére is. SULLY munkája egyes értekezések gyűjteménye, melyek a gyermek lelkének sajátosságát, érzelmeinek, indulatainak és gondolkodó tehetségének fejlődését a legkülönbözőbb oldalról világítják meg. Bennünket a *The little linguist* című szakasz érdekel legjobban. Ez a cikk rövid, de találó vonásokkal rajzolja a gyermek beszéző képességének fejlődését az első gagyogástól az értelmes mondatok alkotásáig. A szerző nem az adatgyűjtésre fekteti a fősúlyt, hanem a már ismert és a szakirodalomban közölt adatok, valamint a saját megfigyelésének összevetésével igen világos képét adja a beszéd fejlődésének. A megfigyelések ügyes csoportosítása, s a vonzó, világos előadásmód nagyon hasznossá és tanulságossá teszik e dolgozatot főleg az olyanok számára, a kiknek vagy alkalmuk vagy türelmük hiányzik, hogy maguk figyeljék meg a gyermek nyelvét.

A gyermeki nyelv fejlődéséből vonható nyelvtudományi tanulságok értékét SULLY talán kelleténél többre is becsüli. Annyi bizonyos, hogy a nyelv folytonos fejlődése az egymás után következő nemzedékek ajkán történik; tehát az egyes bekövetkezendő változások kezdetét, az első ingadozásokat a gyermek nyelvében figyelhetjük meg. Másrészt a gyermek-nyelvben majdnem naponként hallhatunk oly jelenségeket, melyeket egyes nyelvtörténeti tények mellé állíthatunk magyarázó analógiául, különösen a jelentések változása s egyes hangalaki könnyítések tekintetében. Így pl. helyesen magyarázza SULLY a reduplikált alakok keletkezését a gyermek-nyelvben gyakori és kedvelt kettőzések analógiájával. Azonban az emberi beszéd eredetét illetőleg a gyermek nyelvből alig meríthetünk magyarázó és felvilágosító adatokat. Ha a beszéző képesség fejlődését meg lehetne figyelni úgy, hogy az illető gyermekre a környezet semmi oktató, fejlesztő hatással nem lenne, ez esetben tényleg magunk előtt láthatnók a nyelv természetes keletkezését. Ez azonban teljes lehetetlenség. A gyermek őseitől csak azt a képességet örökölte, hogy beszélni megtanulhat, s hogy testi szervezete a beszéd megértésére s gondolatainak artikulált hangokkal való kifejezésére alkalmas; magát a nyelvet azonban készen kapja környezetétől s olyan alakban kezdi megtanulni, a milyenné azt a nemzedékek végtelen sorozata fejlesztette. Tehát a gyermek nem teremti a nyelvet, hanem csak elfogadja az alkalmas, kész eszközt. Ép ezért a nyelvtanulás módjáról nem is következtethetünk a nyelv eredetére. Kétséggel kell fogadnunk azt az állítást is, hogy a gyermek maga is teremt szavakat minden külső hatás nélkül. Az ilyen eredetinek látszó szavak rendszeren nem egyebek, mint tökéletlen utánzáson alapuló szerzemények. A felnőtt gyakran nem is képzei, hol les el a gyermek egy-egy szót s hogy tudja

azt a saját kezdetleges nyelvében alkalmazni. Nem igen hiszem, hogy a mai gyermek másképp is tud szavakat alkotni, mint a felnőttek beszédének s a természetben nyilatkozó hangoknak utánzásával.

GUTZMANN könyve, mint az *Illustrierte Gesundheitsbücher* cz. gyűjteménynek egyik kötete, első sorban a családra van tekintettel, s célja, hogy a tanítókat és szülőket a gyermekek gyakori nyelvhibáinak javítására tanítsa. Első szakasza szintén a gyermek beszélő képességének fejlődését tárgyalja inkább physiologiai, mint psychologiai szempontból. Azután szól a beszéd physiológiájáról s ezen az alapon osztályozza a nyelvhibákat. A következő szakaszokban jellemzi a legszokottabb és leggyakoribb nyelvhibákat s praktikus utasításokat ad e hibák javítására és gyógyítására. E fejtegetések az orvoson kívül első sorban a tanárt és tanítót érdeklik, e kik az iskolában gyakran használhatják Gutzmann tanácsait, e mellett tanulságosak a phonetikusra nézve is, mivel a beteg vagy fejletlen szervezet hibáiból gyakran fontos következtetést vonhatunk az egészséges szervezet egyes sajátosságaira.

BALASSA JÓZSEF.

## Kisebb közlések.

**Veles, velez, velence.** A *veles, velez* (Schlägli és Besztercei Szójegyz.), *veletz* (NySz.) ma is él szókincsünkben *velez, veliz* alakban, a mint erről a Nyr.-ből (22 : 85. Kecskemét; 16 : 382, 20 : 329, 22 : 136. Mátyusföldre) értesülünk. Látszólag összefügg vele a NySz. *velencé*-je.

A szó eredetéről TAGÁNYI (Századok 27 : 324) sok helyes megfejtése közt nem nyilvánít véleményt; SIMONYI abban a nézetben van (MNyv. 1 : 117), hogy a *velez* olasz eredetű s a *vales, velessio* átvevése. Kőrösi újabb dolgozatában belevonja a *velencé*-t is s ezt is olasz eredetűnek tartja, bár SIMONYI-nak *vales* adatát megkérdőjelezi. Ujabbán SCHUCHARDT foglalkozott (Nyr. 22 : 86) a szó etimológiájával s a magy. *veles* < vel. ol. *velessio* egybevetést helyesnek tartja. «A magy. *velence*... az ő *n* hangjával egy régibb román alakot tükröztetne vissza; az első szótagbeli *e* hang pedig, valamint a görög alakok is, a *Valencia* és a *Venezia* egybekeveredéséről tanuskódnak».

Én kétségbe vonom azt, hogy a *velence* ugyanazon az úton került volna bele nyelvünkbe, a melyen a *veles*. Szolgáljanak erre tanúbizonyságul a következő adatok :

«szerb *velenca* ,lodricula, (> alb. *velénze* ,gewebte wolldecke»